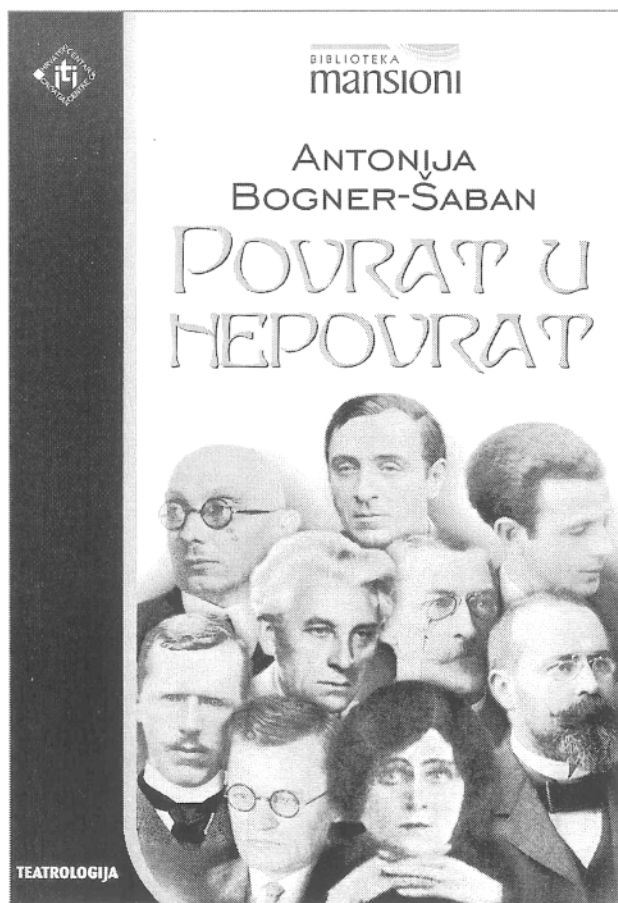

Devet portreta

Antonija Bogner-Šaban
Povrat u nepovrat
 Hrvatski centar ITI – UNESCO,
 Zagreb, 2001.

S naslovnice nove knjige Antonije Bogner-Šaban promatra nas devet portreta. Grozdoliko zbijeni, pogleda usmjerena prema različitim stranama. No, to ne znači kako se opiru činjenici što su svrstani u ovu zanimljivu skupinu. Naprotiv, svakome od njih drago je što ih je autorčina volja ujedinila u ovu svojevrsnu "živu sliku". Ima na toj slici i prepoznatljivih obilježja *nepovrata*, riječi snažna naglaska iz oksimoronskoga naslova ove knjige. Frizure i očale, kravate i odjeća s ovoga foto-kolaža izgledom i krojem pozvat će nas na putovanje koje ćemo, zajedno s autoricom, započeti u posljednjim desetljećima 19. st., završnih godina našega književnoga i scenskoga realizma, da bismo ga završili svršetkom moderne i u njezinim kasnijim odsjecima u dvadesetim godinama upravo minuloga stoljeća.

Znamo što se u tih pola stoljeća zbivalo u povijesti nacionalnoga glumišta, kakve je sve mijene ono prolazilo, kakve su ga osobnosti tada gradile, izgradile i provele njegovu europeizaciju. Analiza skupnoga portreta s naslovnice ubrzo će pokazati kako ovih devet fizionomija (a riječ je o dramatičarima, kazališnim i književnim kritičarima, glumcima i redateljima – umjetnicima kapilarno povezanim sa svim aspektima djelovanja hrvatskoga kazališta u spomenutu razdoblju), dakle kako se ova draga lica teško mogu pronaći na istaknutim mjestima našega teatarskog Panteona. Njihova poprsja ne rese kazališna predvorja, portreti ne ukrašavaju salone, a, kako je to autorica uvjerljivo pokazala, imena im krupnijim slovima ne bilježi niti naša standardna, premda ne i oskudna teatrološka literatura.

Slavni, također naslovnički oksimoron Antuna Barca o *veličini malenih*, kušala je ovim nadasve zanimljivim izborom različitih, manje znanih ličnosti iz povijesti hrvatskoga glumišta na svoj način primijeniti Antonija Bogner-Šaban i u tome je besprijeckorno uspjela.

Uspjela je ponajprije u izboru, a onda i u metodologiji predstavljanja svoje male antologije. Treba, naime,

najprije suvereno poznavati golemi korpus da bi se iz njega moglo izdvojiti ne samo nepoznate već nerijetko zanemarene ili nepravedno zapostavljene fizionomije te ih vještim portretiranjem ponuditi suvremenoj valorizaciji. Premda je ovih devetero umjetnika vrlo aktivno i kontinuirano djelovalo uz kazalište i u njemu, njihov učinak, osim za sporadične etape te međusobne suradnje, nije do sada bio dostatan ni uočen, a ni vrednovan. Stoga nam autorica brisanjem nezaslužanih naslaga zaborava s ovih lica vraća njihovu teatarsku vjeru, samoprijegor, ali i respektabilna umjetnička ostvarenja kao nove priloge za povijest hrvatskoga kazališta i dramske književnosti.

U ovaj izbor ušla su dva predstavnika književne i kazališne obitelji Šenoa, kojoj je začetnik August I., – a to su njegov mladi brat Julije, a potom i sin Milan. Oba su se imena do sada spominjala i više no skromno u povijestima nacionalne drame, uglavnom samo kao bibliografska i obiteljska činjenica. Antonija Bogner-Šaban, međutim, pozornim i analitičkim čitanjem obaju dramskih opusa, koji zajedno tvore gotovo dvadeset djela različitih stilskih obilježja i generičkih oznaka, meritorno utvrđuje kako i Julije i Milan zavređuju mnogo više pozornosti no što su im bili udijelili do sada. Promatranjem ovih dvaju portreta jasno uočavamo autoričinu metodologiju razvidnu tijekom čitave knjige. To je, prvenstveno, odlazak u izvorišta, među primarna vrela. A riječ je nerijetko o nepoznatoj ili slabije proučavanoj rukopisnoj građi, varijantama kasnijih edicija, memoarskim bilješkama, administrativnim dokumentima i sl. Taj materijal postaje, potom, osnovnim autoričnim sredstvom u oblikovanju namjeravane slike. U njezine obrise ulaze zatim i najvažnije pojedinosti iz tzv. sekundarnih teatroloških vrela kao što su kazališne kritike i fotografije s predstava. U takvu "portretnu osnovicu" autorica će potom ucrtati niz detalja koje prema svim pravilima teatrološke metodologije crpi iz područja drugih specijalnosti, tako da će njezina konačna slika biti rezultat opsežno provedenih multidisciplinarnih istraživanja. U slučaju Julija Šenoa njegov je portret popunjen izvanredno plastičnim inkrustacijama koje govore ne samo o dramatičaru-kvakaču nego evociraju – na temelju kulturalnih proučavanja – jedan zaboravljeni aspekt nekadašnjega zagrebačkog života (naime, različite aspekte djelovanja poznate, zatvorene, elitne i ekskluzivne građanske koterije *Kvak* koja je između 1879. i 1940. bila susretištem brojnih intelektualaca i mjestom njihove duhovite, vrlo često kazalištem i glazbom impregnirane zabave).

Riječ zabava, koja se na ovom mjestu prikaza našla spontano, navodi na još jedno obilježje ove knjige uvjetovano izborom ovih portreta. Mnogima od njih koji

bijahu dramatičari jedan je od bitnih stvaralačkih interesa bio usmjeren prema komediografiji. Ona je na ljestvici dramskih vrijednosti u nas dugo bila rangirana nisko, a kada je u detaljima manifestirala obilježja lakrdije, parodije ili travestije, onda je iz naših hrestomatija ili književnih kompendija proganjana gotovo do istrebljenja.

Dovodeći na svjetlo dana "kvakačke" parodije, komedije Ise Velikanovića i manje poznate aspekte teatra Joze Ivakića, Antonija Bogner-Šaban višestruko vraća dignitet komediji. Uvrštava je na relevantno mjesto u pojedinom autorskom opusu, istodobno je argumentirano pozicionira u povijesti nacionalne književnosti, a napokon utemeljenim analizama pruža suvremenoj kazališnoj praksi i moguću prigodu eventualnoga ispitivanja predočenoga materijala.

Među kritičarima autorica izabire Vladimira Lunačka, Ljubomira Marakovića i Josipa Bognera. Nekada neupitni arbitri, danas bi bez ovih studija ostali gotovo na rubu književne povijesti. Lunaček je sijao strah i trepet nakon boravka u gledalištu (sjetimo se Valdecova poprsja *Cave criticum!*), ali pisao je i drame; Maraković je za određene krugove bio vrhunski autoritet i u književnim i u kazališnim pitanjima; a Bognerove studije o hrvatskoj moderni, da spomenem samo najznačajniji segment njegova opusa, predstavljaju još i danas važan materijal za proučavanje toga razdoblja hrvatske književnosti. Pa ipak je spomenuti trolist, usprkos činjenici što se o njemu na drugim mjestima ne govori kao o trifoliju minornih pisaca, možda tek ovim portretima zadobio neke markantnije crte koje će ga još više uklopiti u maticu hrvatske književne i kazališne kritike minuloga stoljeća.

Dva pomalo nostalgijna portreta izranjaju iz autoričine zavičajne sredine – Osijeka i njegova kazališta. To su fizionomije prve hrvatske redateljice Zore Vuksan-Barlović i glumca i redatelja Tomislava Tanhofera, koji je važan dio stvaralaštva i života proveo na drugoj hrvatskoj profesionalnoj pozornici. Autorica *Kazališnoga Osijeka* (1987.) ovim je priložima po mnogočemu upotpunila kazališnu povijest ne samo rodnoga grada nego i ukupnoj slici nacionalnoga glumišta dodala nove i zanimljive obrise.

Šesta teatrološka knjiga Antonije Bogner-Šaban bez sumnje je njezino, do sada, najbolje djelo. Metodološki dosljedno provedeno istraživanje na dobro izabranu korpusu mahom nepoznatih sastavnica urodilo je hvalevrijednim rezultatom i, da u stilu naslova završimo pomalo paradoksalno, ponudilo čvrstu sintezu, premda sastavljenu od naizgled krhka materijala.